

Những Người Giữ Hồn Quê Cho Con Trẻ

Văn Chúc

Trước sự du nhập tràn lan của nhiều đồ chơi nước ngoài, vẫn có những người thợ thủ công yêu nghề, miệt mài gửi gắm nét đẹp tâm hồn Việt qua các đồ chơi dân gian thật dung dị và đáng quý. Với các em nhỏ, đây quả thực là món quà tặng ý nghĩa trong dịp Trung thu.

Hai vợ chồng chị Nguyễn Thị Tuyền ở xã Vân Canh (Hoài Đức, Hà Tây) bận rộn vào "vụ" làm đồ chơi cho trẻ em.

Làm đồ chơi giữa... sông Hồng

Nơi ở của bác Nguyễn Văn Thảo, 64 tuổi, là chiếc thuyền gỗ cũ kỹ lợp mái tôn, vách chung quanh bằng cốt ép, nằm ngay bãi giữa sông Hồng đỏ quạch phù sa. Bác xuất thân từ làng Đồng Quĩ (xã Nam Tiến, huyện Nam Trực, tỉnh Nam Định) có nhiều nghề thủ công truyền thống như đúc đồng, làm mã, đóng cối, đan bao bì, làm chiếu,... Hồi 21 tuổi, bác được ông nội truyền nghề kim hoàn, và sau đó, học thêm nghề làm hàng mã từ bố. Thời đó, trong làng còn có cụ Đỗ Văn Kết, 76 tuổi, chuyên làm đồ chơi cho trẻ em mỗi dịp Trung thu về. Nhiều sản phẩm sáng tạo và hấp dẫn như guồng nước, cối xay, người xay thóc, giã gạo, sàng thóc, chiến binh đánh nhau trên tàu,... luôn là món quà thú vị cho biết bao cậu bé, cô bé ở Đồng Quĩ và những làng chung quanh. Đến nhà cụ Kết chơi, chàng thanh niên Thảo khéo tay chẳng bao lâu lĩnh hội và nắm được bí quyết làm đồ chơi cho trẻ em. Vượt lên cả người thầy, bác Thảo mày mò làm thêm mẫu mới, trong đó có 24 con giống chuyển động. Nhìn con nào cũng sống động và thật ngộ nghĩnh: Chú chuột nhắt đen trĩu gấn bánh xe chạy tung tăng, mắt thao láo và ve vẩy chiếc đuôi. Còn chú rùa mai vàng loang lổ đi lại lạch bạch nhưng trông rất bệ vệ, chiếc cổ lắc lư quan sát trước sau mỗi bước đi... Bác Thảo bảo, lúc còn ở làng, dịp Trung thu chỉ làm mấy thứ cho con cháu chơi, khi chuyển lên Hà Nội (cách đây ngót 20 năm), bác mới coi đây là nghề kiếm kế sinh nhai.

Giữa thủ đô, gia đình bác Thảo hơn chục năm thuê nhà ở phường Phúc Tân. Do thuê nhà triền miên, cuộc sống vốn vất vả lại càng khó hơn. Cách đây bốn năm, bàn đi tính lại, hai bố con khăn gói về quê sắm chiếc thuyền cũ, hết tầm triệu bạc. Mấy hôm sau, hai bố con khăn gói quyết định chèo tay đưa chiếc thuyền gỗ vượt hơn 200 km từ con sông làng dòng ngược sông Hồng lên Hà Nội. Bác Thảo nhớ lại, ngót 10 ngày đêm, ngày đi đêm ngủ, cơm niêu nước lọ, thể mà hai bố con "xách" được nó lên tận đây. Giờ chỗ ở thoáng đãng hơn, có chỗ làm nghề, lại không lo chạy vạy tiền thuê nhà hằng tháng nữa...

Nơi mọi người thường gọi "xóm bụi" giữa bãi sông Hồng, với gần 20 nóc thuyền và dăm bảy chục con người, chỉ nhà bác Thảo làm nghề, có thể nói, mang lại niềm vui cho trẻ thơ.

- Nghề này cũng chỉ lấy công làm lãi thôi, chú ạ. Quanh năm làm không hết việc, bác Thảo nói.

Hằng năm, mỗi dịp trẻ háo hức đón rằm Trung thu và đón năm học mới, cả nhà bác đã sẵn sàng "xuất xưởng" hàng trăm con vật ngộ nghĩnh. Cả bác gái và cậu con trai suốt ba tháng hè cũng được huy động.

Suốt thời gian này, các hoạt động đi lại, ngủ nghỉ, ăn uống chủ yếu... lên đênh trên thuyền gỗ dưới chân cầu Long Biên! Bác Thảo giải thích, chỉ đến khi hàng họ phục vụ qua đợt rằm, công việc mới trở về nhịp độ bình thường. Đó là mỗi ngày, từ sáng đến tầm giữa chiều cả nhà đều "lên thuyền". Đến lúc ánh nắng chiều đỡ gắt, khoảng 3-4 giờ, trên chiếc xe đạp cũ tróc sơn, khi cùng cậu con trai Nguyễn Văn Thư, 24 tuổi, khi một mình, bác Thảo rong ruổi phố phường bán hàng. Bác tâm sự, chục năm trước chủ yếu đến công viên Lê-nin bán hàng. Nay thành phố có nhiều điểm vui chơi, lượng khách "nhí" tăn măn, hai bố con chuyên khu vực, quay sang... "tiếp thị" trước các cổng trường mẫu giáo, trường tiểu học.

Nói về thu nhập, chần chừ một lúc, bác Thảo cười giải bày, nghề này mỗi năm có tầm mười ngày "thịnh nhất": Tết "tây", Tết "trẻ con" (1-6), Tết "Quốc khánh" (2-9), với lại hai ngày rằm tháng tám và năm ngày Tết "ta" nữa. Dù mỗi món đồ chơi có giá khiêm nhường, con rỗng-năm nghìn, con rùa-hai nghìn, con chuột-một nghìn rưỡi,... ấy thế mà năm ngoái, thời tiết thuận, trăng sáng, người lớn, trẻ con thủ đô ùn ùn ra phố, cả nhà bác "tung" hàng từ... sông Hồng, rồi vượt cầu lên phố! Cả nhà ai cũng mừng, trong hai ngày, số tiền bán hàng lên đến gần 1,2 triệu đồng! Do "cháy" hàng, đến hôm khai giảng năm học mới, không còn hàng mà bán nữa, cả nhà tiếc ngẩn ngơ...

Vui niềm vui con trẻ

Cách xóm thuyền gia đình bác Thảo tầm 25km, ở làng Hậu Ái, xã Vân Canh, huyện Hoài Đức (Hà Tây) vùng giáp ranh thành phố, gia đình chị Nguyễn Thị Tuyền, 40 tuổi và bốn thành viên trong gia đình cũng tất bật "vào vụ". Mong muốn phát huy nghề bố mẹ để lại, cứ sau rằm tháng bảy, cả nhà chị thu xếp việc đồng ruộng làm thêm các loại đồ chơi Trung thu như đèn con thỏ, đèn con công, ông tiến sĩ, ông đánh gậy,... Từ lúc còn bé đến giờ, chị chỉ làm hàng phục vụ nhu cầu đón Trung thu cho các cháu nhỏ vùng quê. Làm hàng xong, cả nhà khệ nệ chất hàng lên xe đạp ra chợ phiên Canh, chợ Vọng, chợ Trôi, chợ Nhón, chợ Đăm,... Được biết, trong huyện có khoảng mười gia đình làm nghề hàng mã, thế mà chỉ có gia đình chị Tuyền và nhà ông anh, bác Nguyễn Khắc Thọ, làm đồ chơi bằng giấy cho trẻ em.

Chị Tuyền cho biết mỗi độ Trung thu về, không chỉ trẻ em, mà cả người lớn, thanh niên làng quê nghèo đều náo nức chờ đón ông trăng. Như bao làng quê khác, đến bây giờ, ở Vân Canh và nhiều xã khác, niềm vui đón ánh trăng rằm cũng thật đơn sơ. Chị nói, theo phong tục cổ truyền, nhà nhà vui đón Trung thu. Có nhà dù chưa có trẻ nhỏ, rồi thậm chí nhiều gia đình con cái vào đại học, đi xa cả, cũng mua đèn về treo trong nhà. Vì thế, năm nào các loại đèn gia đình chị làm ra đều bán được. Chị Tuyền nói, Trung thu bây giờ đến sớm hơn. Đời sống có phần dư dật, giao thông thuận tiện, bánh trái và các loại đồ chơi có mặt ở làng quê từ rằm tháng trước. Thực tế nhiều năm nay đồ chơi Trung Quốc chiếm lĩnh thị trường, năm sau chị Tuyền lại làm ít hơn năm trước. "Nghề này phụ thuộc vào giờ đất lắm, chú ạ. Gặp phải đợt rằm bị mưa, coi như công cốc. Thế là bỏ hết, không để lại năm sau được. Năm nay làm chỉ vài trăm chiếc mà cũng thấp thỏm lắm"...

Với chị Tuyền, 18 năm biết nghề, mong muốn giữ nghề, tuy vậy, làm đồ chơi Trung thu coi như là nghề phụ. Nghề chính là quanh năm bằm đồng, bằm vườn trồng lúa, trồng hoa màu và chăn nuôi. Chị cho biết thêm, thu nhập cả đợt rằm, cả nhà từ dịp này trung bình từ khoảng 700 nghìn đồng (chưa tính gần 200 nghìn mua nứa, giấy làm nguyên liệu). Cũng không vì thế mà chị bỏ bê nghề. Chị nói: Dù bận mấy, dịp này anh em nhà tôi vẫn giờ hàng ra làm, không thì áy náy lắm. Nghề các cụ để lại phải giữ. Mà mang lại niềm vui cho con trẻ, cho bố mẹ, người thân các cháu, mình cũng hạnh phúc lây!

Nói chuyện giữ nghề, một khi số lượng nghệ nhân, thợ thủ công làm đồ chơi cho trẻ em ngày một hiếm, nét mặt chị Tuyền trầm ngâm. Cả mấy đứa con của chị, một 19 tuổi, một 17 tuổi, chỉ thích đi học rồi kiếm việc làm khác. Làm hàng dịp Trung thu cũng vì trách nhiệm với gia đình, thế thôi. Đứa nào cũng bảo, ngồi cả ngày thế này tù túng lắm, mà thu nhập "hèo" quá... Năm ngoái, khi Bảo tàng Dân tộc học Việt Nam tổ chức ngày hội các trò chơi dân gian, cả hai vợ chồng anh chị được mời ra Hà Nội hướng dẫn các cháu nhỏ tự tay làm nên món đồ chơi dân gian cho mình. Ngoài vợ chồng anh chị, thợ thủ công từ các nơi cũng được mời tham gia trình diễn làm đèn ông sao, trình diễn làm đồ chơi như tàu thủy, thỏ đánh trống, bướm,... từ nguyên liệu phế thải (thợ làng Khương Hạ, phường Khương Đình, quận Thanh Xuân), trình diễn nhiều loại trống như trống bỏi, trống con, trống cơm (làng Đọi Tam, xã Đọi Sơn, huyện Duy Tiên,

Hà Nam),... Năm nay, Bảo tàng Dân tộc học lại có sáng kiến mời 16 bạn nhỏ người Mông từ Sa Pa, tỉnh Lào Cai về Hà Nội trình diễn đánh quay và đi cà kheo. Còn 11 bạn nhỏ khác từ huyện Hải Hậu, tỉnh Nam Định sẽ trình diễn đi cà kheo múa lân, múa rồng, đi cà kheo đá bóng, nhảy sào. Các em cùng tham gia các trò chơi như chơi chuyên, ô ăn quan, cướp cờ, đánh quay, cà kheo, rải ranh, nhảy dây, kéo co...

Cả chị Tuyền và bác Nguyễn Văn Thảo - tác giả những con giống cử động dưới chân cầu Long Biên, nằm trong số các thợ thủ công là "khách mời đặc biệt" đến bảo tàng hướng dẫn làm đồ chơi Trung thu cho trẻ em. Với các em nhỏ ở thủ đô và từ các nơi về, tham gia cuộc giao lưu này, sẽ khám phá mình và cảm nhận giá trị tinh thần từ truyền thống, văn hóa, lịch sử qua việc bản thân, hoặc cùng thành viên gia đình, sáng tạo cho mình những món đồ chơi dân dã mà đáng quý.

VĂN CHÚC